

Милена Кирова, проф. д. н.
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

ОТ ГЪНКИТЕ НА ИСТОРИЯТА. МОДЕРНИ ИДЕИ В РАННАТА ПРОЗА ОТ БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛКИ

Резюме. Настоящата статия поставя в изследователския си фокус модерността на жените писателки и начева наблюденията си с преосмислящия въпрос какво разпознаваме като модернизъм в края на XIX – първите две десетилетия на XX век? Модерността на жените писателки остава неразпознаваема за техните съвременници и дори в исторически план – възможността да творят е утежнена от предразсъдъци, ограничения и дори забрани, това е модерност извън модернизма, разгледана в творчеството на две непризнати авторки – Вела Благодеева и Ана Карима, и двете неразпознавани като женски присъствия в българския литературен живот, с проблемна критическа и колегиална рецепция. Изследването откроява редица модерни идеи и похвати у всяка от авторките: у Вела Благодеева – оригинална, немоделна интерпретация на исторически фигури, антирасизъм, феминизъм, авантюрни обрати, у Карима – първия пътепис на жена, обогатен с темите за социалната справедливост и женската съдба, антистереотипно мислене и поведение.

Ключови думи: модерност, модернизъм, феминизъм, свобода, рецепция

Когато написах фразата „модерни идеи“ в заглавието, помислих, че изпадам в някакво разноречие със собствените си представи за модернизъм в българската литература след Освобождението. Затова реших да започна с един лесен въпрос. Какво разпознаваме като модернизъм в края на XIX – първите две десетилетия на XX век? Най-общо казано, навлизането на индивидуалистски философски идеи с Пенчо Славейков и д-р Кръстев, естетическата програма на кръга „Мисъл“, поетическата практика на Яворов и ранния символизъм с всичките му таланти и епигони. Тези опорни точки ни позволяват да очертаем едно – ако не хомогенно и компактно, то поне разпознаваемо в съпоставителен и удобно за употреба в литературноисторически план явление.¹ В същото време обаче зад него остават скрити, а постепенно и потиснати до невидимост – други явления, които са характерни за модерното европейско мислене по същото време, без да бъдат духовно свързани с философията на

¹ Не коментирам в този случай различните вариации на неговото именуване според различните му прояви и фази в нашата литературна история.

индивидуализма и с изобразителните практики на някаква сецесионно-символична-до-символистична стратегия.

Модерността извън модернизма в тези години е най-често свързвана с опитите за радикални промени в областта на социалните отношения. Тук попадат например устремното развитие на социализма и марксистката идеология през втората половина на XIX век, както и силното движение за политическо равноправие и нравствено разкрепостяване на жените. Това са явления, без които историческата модерност на Европа не може да бъде мислена и българската литература, както и българският обществен живот са силно повлияни от тях. Въпреки това нашата литературна история продължава да възпроизвежда онзи режим на мислене, в който модерността се припокрива и съответно изчерпва с проявите и фигурите на модернизма. Разбира се, че могат да бъдат намерени и конкретни причини. Сред тях бих посочила идеологията на държавния комунизъм от втората половина на XX век, когато думата модернизъм стана равностойна на упадък и всички „прогресивни“ явления бяха старателно пазени от заразната, включително на етимологично равнище, близост. След 1989 г. се разви обратно явление: понятието социализъм потисна положителната оценка на всички явления в полето на социалните практики, включително борбата за социални права на жените. Освен общоисторическите, има и по-тясно свързани със спецификата на литературното развитие причини. В края на XIX век борбата за социални права и упованието в идейните перспективи на социализма сред българската интелигенция, особено сред писателите, са тясно свързани с влиянието на народническите идеи, внесени от Русия. Само че народничеството е контрамодерен проект и това оказва влияние върху модерността на социалните идеи като цяло до Първата световна война. Що се отнася до идеите за женско равноправие, те са изключително непопулярни и непрестижни; в непоносимостта към тях оживяват всички липси на историческата последователност в българското развитие. Дори д-р Кръстев, който е сред пионерите радетели за достъп на жените до висше образование, осмива склонността на момичетата студентки да се обличат красиво. А. Страшимиров окарикатурява девойките от провинциални семейства, дошли в София, за да изкарат първите курсове за професионални акушерки („Свекърва“). Изобщо няма да споменавам за удоволствието, което доставя на софийската публика представлението на пиесата „Андрофоба“ от Стефан Костов през 1914 година. На този фон обаче безпогрешно са разпознава потребността от дълбоки убеждения и силен характер, за да бъдеш модерен по най-непрестижния от всички възможни пътища начин.

Мислейки за женската белетристика до Първата световна война, си зададох въпроса: какво прави модерността на жените писателки

неразпознаваема за техните съвременници и дори в исторически план? Нежеланието да пишат в рамката на това, което ще бъде наречено модернизъм; отказът да експериментират с популярните клишета на сесионната естетика и на философията, която я предполага. Но това е напълно естествено, защото тази философия като модел на социалните отношения всъщност изключва женския разум от способността да бъде модерен, като го въдворява в полето на близостта и приликата с природните феномени. Как да четеш Ницше например, когато нямаш право на висше образование? Как да се чувстваш свръхчовек, когато заплатата ти по закон е с 10% по-ниска от заплатата на мъжете учители и не можеш да практикуваш професията си, след като станеш съпруга. Не е чудно, че модернизмът ще произведе своите поетеси от две амбициозни момичета на 18-годишна възраст, сред първите студентки на българското Висше училище, под прякото и силно влияние на хората около сп. „Мисъл“.

Скромните възможности, които ми дава този доклад, налагат необходимостта да подхожда несистемно и фрагментарно към избраната тема; с други думи, просто ще изброя няколко примера, за да илюстрирам модерността извън модернизма в българската литература през десетилетията от двете страни на границата между XIX и XX век. Ще поставя във фокус творчеството, което създават две от най-непознатите и непризнати авторки на периода: Вела Благоева и Ана Карима. В оправдание на литературната история ще припомня, че те никога не са били харесвани и от критиката на своето време. Колкото и да са различни една от друга двете писателки, причината се оказва обща: и двете не са разпознавани като жени, т. е. като женствено присъстващи фигури в българския литературен живот. Отношението към Карима е по-известно, най-малко заради прословутия пътепис на Яворов, който внушава представата за безобразно женище, облечено в размъкната рокля, тромаво, лакомо и просташки право. Освен това всички са чували, че Карима може да бъде агресивна и невъздържана, „цапната“ в устата, непоносимо откровена – качества, които сами по себе си не са скандализирали грубите нрави в нашето общество през онази епоха и които са изглеждали направо на място в поведението на мъж като Пенчо Славейков например.

За отношението към В. Благоева можем да съдим по рецензиите на д-р Кръстев, без да забравяме, че става въпрос за човек, който все пак симпатизира на женските усилия за интелектуално развитие. В брой 5 на „Мисъл“ от 1899 г. той се нахвърля с особена страст върху романа „Процес“, който би трябвало да го остави дистанцирано равнодушен, тъй като според собствените му думи „не само не е никакъв роман, но въобще не е никакво литературно, още по-малко белетристично про-

изведение“². Със забележителна упоритост Кръстев нарича авторката „автора“ и нито веднъж не изписва нейното име, въпреки че то стои на корицата. Можем да си помислим, че става въпрос за обичайна, особено в края на по-предходния век, езикова практика. Кръстев обаче изписва много грижливо думите авторка и писателка, когато отсрещната страна му навява усещане за женственост в словесното поведение. А В. Благоева той просто не възприема като жена заради нейната борбеност и социална активност. Четири години по-рано е рецензирал сп. „Дело“, което му е харесало – дотолкова, че се заема да го представи като не-женско дело: „В „Дело“ нямаме не само нищо женско, но и нищо женствено, нищо от онова [...], което прави жената прекрасна и когато е грозна, прелестна – и когато е малко грамотна [...]. Всичко това ме кара да считам „Дело“ за мъжко списание, което случайно се редактира от жена...“³.

Малко преди да стане редактор на „Дело“, през 1894 г. В. Благоева публикува историческата повест „Царица Теодора“. Да пишеш за далечното минало от XIV век само по себе си е предизвикателство, когато мемоарната вълна е все още в зенита на своя митотворчески потенциал. Вазов ще посегне към него едва през 1907 година. Разказвайки събитията около цар Иван Александър и неговата втора съпруга, еврейката Сара (с това име я знаем от Вазов, но Благоева я нарича Мария) авторката прави интерпретация, която няма да има равна на себе си до 1969 г., когато ще я „открие“ Вера Мутафчиева в повестта „Последните Шишмановци“. Нейната еврейка Мария не само не е властолюбива и коварна, каквито за Вазов са всички жени чужденки, но се оказва жертва на политическите обстоятелства и на мъжката страст, точно както и първата му съпруга, куманката, наречена Теодора. За В. Благоева еврейката е преди всичко жена, а жените неизменно са жертви на историческия процес, който не се интересува от интересите и вълненията на обезвластените мнозинства. (Обикновено разчитаме тази интерпретация като новаторска при Вапцаров.)

Към тази постколониална идея можем да добавим и друга, пак с модерен, дори постмодерен характер. Тя засяга възприемането на другите, различните, не-своите хора. За разлика от романтичeskата традиция на западния роман, която е безмилостна към „еврейското зло“⁴, авторката превръща своите евреи – Самсон, Мария, Инас – в най-добрите българи край престола. Самсон, баща на Мария и велик логотет,

² КРЪСТЕВ, К. Процес. Роман от В. Благоева. – *Мисъл*, IX, 1899, № 5, с. 547.

³ КРЪСТЕВ, К. Дело, месечно списание за литература и обществени знания. – *Мисъл*, V, 1895, № 1, с. 134–139.

⁴ Макар и написан 13 години по-късно, Вазовият роман е типичен в това отношение. Там Аарон (Самсон) е користолюбив и лукав, а за Сара се казва, че притежава „тънък ум и женска хитрина, тъй свойствени на нейното племе“. „Оженственостяването“ на евреите е характерна европейска практика, започваща още в Средните векове.

единствен мисли за доброто на българската държава, Инас, синът му, е най-храбрият и предан на царя воин. Още по-любопитни са „тъмните“ измерения на другостта. Мария има бавачка и предана служителка негърка – Негра. По времето, когато демократът Алеко Константинов вижда в Америка черни жени и ги описва, не без нотка на изумление, като маймунки с бели бонета, В. Благоева се възхищава на разточителната природна сила, вложена в „черната хубавица“ с „живи, като въглен очи“ и зъби като „бял маргарец“, но най-важно – с честно и вярно сърце.

Ще прескоча десет години напред и ще се спра върху друга книга на В. Благоева – „Две повести из народния живот на българите“. Втората повест, наречена „Подир бурята“, отново може да бъде наречена историческа, макар че този път сюжетът черпи вдъхновение от близкото минало. Разказът в 107 страници, пренаситен от събития и фабулни обрати, е интересен пример за жанр, който не съществува до онзи момент извън опита на Вазов да конструира Бойчо Огнянов в пресечната точка на онова, което знае за Ст. Заимов и Левски. Нямаме друга традиция, която може да разиграе героите на националната революция в авантюрно-популярен сюжет. Един след друг в текста се появяват П. Волов, Каблешков, Левски, Ст. Стамболов и Л. Каравелов. Те обаче не са главни герои на действието; в центъра му стои жена, Елена Полонска, българка от Шумен. Бойчо Огнянов направо бледнее пред нейните приключения и метаморфози: от народна учителка през светска дама в Цариград и Париж до куриер на революционната мрежа, по-нататък опълченец (преоблечена като мъж), основателка на приют за сираци от изгорялата Стара Загора и медицинска сестра в един руски лазарет. Националната история е разказана през живота и преживяванията на една смела жена, при това в епоха, която не е отреждала на жените повече от възможността да ушийт някое знаме.

Все още не сме изчерпили странностите на тази повест. Със смел замах авторката прави от всички симпатични герои на българската революция (Волов, Каблешков, момците от Белово) феминисти (можем да прибавим и Левски, който предпочита Елена за трудни задачи). Те се възмущават от традиционното отношение към българската жена, ратуват за нейното равноправие, провиждат Свободата като всеобщо освобождение: на българската държава, на патриархалните нрави, на културата и не на последно място – на всички жени.

Нашите момичета се женят за когото ги засватят – говори разпалено Волов – защото нямат възможност да изберат човек по сърцето си. Те са затворници, те са безответни и когато са в бащиния дом, и когато се задомят [...] О, какъв срам, какво унижение за една жена, която се отдава без любов на мъжа си! Това, това не е политическо робство, това е по-страшно, това не е позор, това няма име...⁵

⁵ БЛАГОЕВА, В. *Две повести из народния живот на българите*. Пловдив:

Аналогията между всички видове робство е подета малко по-късно от слабичкия, но интелигентен и смел Каблешков:

Освобождението трябва да бъде пълно [...] Да се освободи едната половина от народа, за да се зароби другата, такова освобождение хич да не е. Ако жената остане робиня на мъжа, тя ще възпита ново поколение роби. Ние сме против всички видове робство, политическо, семейно, духовно, каквото и да е, долу робството!⁶

Едва ли двамата апостоли на Априлското въстание са били толкова горещи радатели на всеобщата човешка еманципация. Няма да срещнем такива идеи даже при Ботев. Жанра на повестта бихме могли да определим и като историческа фантастика. В същото време обаче за първите години на ХХ век тези идеи са изключително модерни и стряскащо неординерни за степента, до която е била развита българската цивилизация.

Сега набързо ще кажа нещо и за Ана Карима. Тя е много продуктивен автор и развива пионерски идеи, особено между двете световни войни; тук обаче ще се обърна към една от нейните най-ранни книги, за да остана в границите на моята тема. Избрала съм „В Париж. Скици“ от 1905 година. Тази книга е интересна най-напред в исторически план. Според това, което успях да открия, тя е първият пътепис, публикуван от жена. Издател е небезизвестният печатар Мавродинов от Тутракан⁷, очевидно пестелив и разумен човек, който рядко рискува със собствени книги на българския пазар. В списъка на неговите издания до края на десетилетието освен Карима (с две книги) фигурират само „Епически песни“ и „Сън за щастие“ от Пенчо Славейков, „Млади и стари“ на д-р Кръстев, две драми на Иван Кирилов и шест тома на Чехов.

Първата част има по-скоро информативен характер: авторката описва задължителното посещение в двореца Версай и в Люксембургската градина с подробности, които биха направили чест на всеки професионален екскурзовод. По-интересни са другите части, в които разказва своите съприкосновения с живия Париж и с нравите на френското общество. Веднага се вижда, че Ана Карима (за разлика от Алеко Константинов в чужбина) е много общителна, няма комплекс за национален провинциализъм, не се стеснява да води разговор с непознати хора на улицата, разпитва ги на техен език за всичко, което не знае, посещава модните кафенета – най-вече за да наблюдава публиката, и дори успява да стресне с лекция за историческото пренебрежение към жените един възрастен французин, кротко поседнал на пейка в пар-

Шрелков, 1904, с. 72.

⁶ Пак там, с. 77.

⁷ Всъщност това е издателят на списание „Мисъл“.

ка. Тя е винаги и много чувствителна на две теми: социална справедливост и женска съдба. Интересува я парижката тълпа, защото за нея тълпата, това е народът. Види ли по-голяма група от хора, бърза да се смеси с тях, за да „усеща как тая тълпа диша, гледа, чувства еднакво“ и да се зарази „с всеобщо, лудешко, почти детинско веселие“. Не забелязваме нищо общо с традиционното поведение на българските студенти в чужбина, така както ги описва Алеко например.

Особено интересни са посещенията ѝ в заведения, където ходят и „леки жени“: кафене Харкур в Латинския квартал и едно модно заведение на булевард „Сен Мишел“. Малко жени в България от онова време биха се осмелили да се появят на подобно място, още по-малко биха описали своето присъствие там, но Карима, както знаем, няма усет за граници. Веднъж седнала (все пак в компанията на свои познати французи), тя се върти на всички страни, за да изследва какво се случва наоколо. С неприкрит интерес следи поведението на „нощните пеперуди“, най-много привлича вниманието ѝ едно некрасиво момиче в червена рокля, което никой не търси, и мислено я превръща в героиня на литературен сюжет. Не забелязваме дори сянка от високомерието на буржоазна дама, нито от възмущението на „почтена жена“. Вместо тях: съчувствие, състрадание към съдбата на тези момичета, жалост към пеперудата „с алените поли“, желание да отиде при най-онеправданите, да изслуша историята на техния „навярно не много весел живот“. Всичко това – придружено от възмущение към обществото, което ражда този „базар на продажни чувства“ за веселие на мъжете. (В този момент бих искала да припомня, че в модернистичните възгледи на Европа, добре експлицирани в „Пол и характер“, която излиза едновременно с книгата на Карима, склонността към проституция е вписана в природата на жената и доказано проявена още с *първородния грях*. Да бъдеш проститутка е доброволен избор, който жените правят поради склонността си към сексуални желания и лесен живот, както и заради моралната неспособност да понесат трудностите и отговорностите на почтения семеен живот.⁸⁾)

⁸ Документ за популярността на това мислене, дори в провинциалната среда на българската интелигенция, представляват спомените на Константин Константинов. Младият артистичен писател пристига в Париж към края на 1911 година. Както всички, „които идехме от миниатюрната столица или от провинцията на нашето балканско отечество“, и за него Париж се оказва „дяла вселена“. „Помня как през първите месеци моето наивно до глупост целомъдрено сърце бе поразено от разюздаността на парижанките, която те демонстрираха без свян по кафенетата, забавителни места и по улиците. Аз недоумявах – как беше възможно същият този народ да е създал такава нежна, чиста, дълбока и тъжна поезия, която познавахме от книгите на Мюсе, на Верлен, на Самен, на Жюл Лафарг, на мадам дьо Ноай

И напълно, за разлика от Алеко, който изпитва дълбока антипатия към твърде свободните американски (не)жени, Карима се възхищава тъкмо на четирите американски туристки, които не се стесняват да оглеждат ставащото наоколо и да се забавляват шумно. Тя по принцип харесва американската женскост, както става ясно от спомена ѝ за американската делегация на Берлинския женски конгрес: „Бодри, живи, със смели погледи, със сигурен на широки стъпки вървеж, с тая външност, която дишаше мъжка самоувереност и независимост, те бяха олицетворение на самостоятелното „аз“⁹. Този портрет може да ни изглежда рутинен в съвременната действителност, но колко български в самото начало на ХХ век биха могли да го изрекат без усещане за погнуса? Май само Вела Благоева и Ана Карима.

Книгата завършва с пет очерка, или „скици“ според терминологията на онази епоха. В тях героите и сюжетните ситуации са типични за живота в Париж: млада гостилничарска дъщеря е излъгана от богат възрастен мъж и се хвърля в Сена; художник се влюбва обсеивно в статуята на Венера Милоска; старица изживява последните си години в един забравен апартамент. Отделно внимание бих искала да обърна на последната скица; тя според признанието на авторката е добавена *post scriptum* и се различава от всичко останало. Какво тогава прави неотклонително нейното присъствие там? Отговорът се крие в една друга история, случила се година по-рано и нашумяла публично под перото на Яворов.

В септемврийската книжка на „Мисъл“ от 1904 г. Яворов публикува фейлетонен пътепис със заглавие „В тренът“. Текстът е добре известен в нашата литературна история, но все пак ще го припомним накратко,

и на толкова френски лирици! Трябваше голяма наблюдателност може би, за да се види, че онова, което смятахме за истински живот на града, е само неговата нечиста пяна, кипнала на повърхността, че тия безсрамни жени са само нещастни проститутки, с които чужденците в който и да е голям град се забавляват, че същинският лик на французина – мъж или жена – е съвсем друг, непознат за нас, които само случайно допирахме лакти на улицата с тия бързащи, заети, чужди хора“ (КОНСТАНТИНОВ, К. *Път през годините*. Спомени. София: Захарий Стоянов, 2015, с. 122). Своите спомени от бурните парижки години Константин Константинов записва десетилетия по-късно, с разума и улегналата преценка на човек, който е преживял краха на Хубавата епоха. Карима обаче (може би тъкмо с онази „голяма наблюдателност“, която липсва на самия писател преди войната) забелязва проблемите още в момента на тяхната историческа действителност, на практика шест години преди Константинов изобщо да е стъпил в Париж. В пътеписа, за който говоря, тя открито пише за нерадостната съдба на „нощните пеперуди“ и непрекъснато прави опити, дори за краткото време на своето пребиваване там, да се съпричастей тъкмо с обикновените парижани, с „бързащите, заети, чужди хора“, дори с тълпата от улицата – защото за нея това е Париж.

⁹ КАРИМА, А. *В Париж. Скици*. Тутракан: Мавродинов, 1905, с. 36.

за да разберем и продължението на тази случка в книгата на Карима. Скрило тръгвайки от Алеко и поведението на бай Ганьо във влака за Прага, Яворов изгражда карикатурен образ на своята случайна спътница (уви, Карима) по дългия път към Париж. Съчинението безспорно е било развлекателно за тогавашните читатели, но днес, от дългогодишна дистанция, оголва непривлекателните стереотипи в мисленето на един български мъж от началото на предходния век. Карима дразни Яворов с това, че не е млада, срамежлива, миловидна и скромно почтителна към неговото присъствие на неустоим мъж и всепризнат поет. Тя всъщност е всичко обратно на тези качества. И си получава заслуженото. Без сянка от кавалерство и деликатност (те са запазени за хубавите жени) Яворов я рисува в комично-гротесков план: дебела жена в размъкната черна рокля с размазана череша отзад, която се тъпче с кексчета¹⁰ и не познава чувство за мярка – истински бай Ганьо в рокля.

След като фейлетонът е публикуван в „Мисъл“ и цяла София ѝ се смее, Карима пише писмо на автора: „Зачуди ме не толкова предаването на фактите, колкото целия характер на писаното – желанието да ме изкарате карикатурна. Правото не мога да се начудя, не мога да отгадая с що съм могла да навлека озлоблението Ви. Чудно наистина, а е и скръбно“¹¹. Горката Карима, тя не съзнава, че нейното окарикуриране не изисква дори чувство на озлобление. За Яворов то просто няма значение: само един повод да напише нещо, което другите ще харесат. А може и да го е съзнала – защото все пак предприема мерки за отмъщение. Така се появява *post scriptum* очеркът, наречен „Наш човек в Париж“. Но докато Яворов изкусно подсказва приликата с бай Ганьо, тя – вярна на своя характер, заявява намерението си „да се полъже по славата на покойния Алека“; изразът „наш човек“ ще означава съвременен българин. Разбира се, Карима не умее да бъде подмолно злостна, дори

¹⁰ Тези кексчета, които Карима сама е опекала и които щедро предлага на своя спътник, поразяват въображението на Яворов, защото били направени в прилика с известни мъжки фигури на публичния живот: „между тях можеше да се забележи и дядо Цанков с кожуха, и волската глава – украшение на паметника Левски, и карикатурната фигура на карикатуриста Божинов“. Аз лично се съмнявам в сладкарските умения на Ана Карима и съм посклонна да отдам нейните „постижения“ на силната фантазия, характерна за Яворов. А може би, както забелязва Радослав Радев, „всеки път, когато Карима разстила шарения месал, [той] е очаквал сред сладките да види и своя деформиран образ и да присъства на собственото си изяждане“ (РАДЕВ, Р. Ана Карима – жената творец, пророкувана да бъде майка на това, което ще дойде. – В: *Неслученият канон. Български писателки от Възраждането да Втората световна война*. Част 1. София: Алтера, 2009, с. 177).

¹¹ ЯВОРОВ, П. К. *Събрани съчинения в пет тома*. Т. 4. София: Български писател, 1979, с. 697.

не владее иронията. Нейният Яворов не размива, а оставя тягостното усещане за кавга между двама писатели. Вместо да яде кексчета, той често надига шишето с коняк; страхува се да слезе на чуждата гара, за да не си изпусне влака, и дръзва чак когато завързва кърпичка на своето купе, за да го разпознае; говори изкълчен френски, но затова пък псува хайдушки. Веднъж пристигнал в Париж, той прилъгва едно рускиче да му преведе на френски няколко стихотворения и тръгва да ги разнася по къщите на известни писатели за тяхна най-голяма почуда. С две думи: бай Ганьо интеллигент, или „*escrivain bulgare*“, както с престорена неохота обича да се представя самият герой. Комизмът – във всички негови форми, подходящи за литературно изображение – не е силата на Ана Карима. Не бих се учудила, ако Яворов наистина е правел тези неща, но тъкмо реализмът не работи добре, когато става въпрос за карикатура¹².

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

БЛАГОЕВА, В. *Две повести из народния живот на българите*. Пловдив: Шрелков, 1904.

КАРИМА, А. *В Париж. Скици*. Тутракан: Мавродинов, 1905.

КОНСТАНТИНОВ, К. *Път през годините. Спомени*. София: Захарий Стоянов, 2015, с. 122.

КРЕМЕН, М. *Романът на Яворов*. Част първа. София: Български писател, 1970, с. 91.

КРЪСТЕВ, К. Дело, месечно списание за литература и обществени знания. – *Мисъл*, V, 1895, № 1, с. 134–139.

КРЪСТЕВ, К. Процес. Роман от В. Благодеева. – *Мисъл*, IX, 1899, № 5, с. 547–551.

РАДЕВ, Р. Ана Карима – жената творец, пророкувана да бъде майка на това, което ще дойде. – В: *Неслученият канон. Български писателки от Възраждането до Втората световна война*. Част 1. София: Алтера, 2009, с. 177.

ЯВОРОВ, П. К. *Събрани съчинения в пет тома*. Т. 4. София: Български писател, 1977–1979, с. 697.

¹² Малко по-късно срещнах неочаквано потвърждение на моята хипотеза. В първия том от „Романът на Яворов“ Кремен, който дълго време е обожавал Яворов, разказва неговия собствен разказ за това как е пътувал от Франция към България в началото на 1907 година. Поетът наистина изпуска влака на една малка гара, докато се закача с червенобуза тиролска девойка, продавачка на закуски. Явно този път не се е сетил да върже кърпичка на своя вагон. А и самият Яворов нееднократно сравнява себе си с бай Ганьо и когато Кремен се възмущава: „Да не се смяташ и ти за бай Ганьо?“, отговаря: „Нима не съм? – Всички българи сме байганьовци!“ (КРЕМЕН, М. *Романът на Яворов*. Част първа. София: Български писател, 1970, с. 91).

REFERENCES

- BLAGOEVA, V. *Dve povesti iz narodnia jivot na balgarite*. [Two Novels on Bulgarian Folk Life.] Plovdiv: Shrelkov [publ.] 1904.
- YAVOROV, P. K. *Sabrani sachinenia v pet toma*. Vol. 4. [Collected Works in 5 Volumes. Vol. 4.] Sofia: Balgarski pisatel [publ.], 1979.
- KARIMA, A. *V Parizh. Skici*. [Paris. Sketches.] Tutrakan: Mavrodinov [publ.], 1905.
- KONSTANTINOV, K. *Pat prez godinite. Spomeni*. [A Road Back Through the Years. Memoirs.] Sofia: Zaharij Stoyanov [publ.], 2015, p. 122.
- KRASTEV, K. Delo, mesechno spisanie za literatura i obshtestveni znania. [Case, Monthly Magazine for Literature and Social Studies.] In: *Misal*, V, 1895, № 1, p. 134–139.
- KRASTEV, K. Process. Roman ot V. Blagoeva. [Process. A Novel by V. Blagoeva.] In: *Misal*, V, 1899, № 5, pp. 547–551.
- KREMEN, M. *Romanat na Javorov*. Chast parva. [Novel about Javorov. Vol. 1.] Sofia: Balgarski pisatel [publ.], 1970.
- RADEV, R. Ana Karima – zhenata tvorets, prorokuvana da bade mayka na tova, koeto shte dojde. [Ana Karima – Female Artist, Predicted to be Mother of What Is To Come.] In: *Neslucheniyyat kanon. Balgarski pisatelki ot Vazrazhdaneto do Vtorata svetovna voyna*. Chast 1. [Unrealized Canon. Bulgarian Female Writers from The Revival to the Second World War. Vol.1] Sofia: Altera [publ.] 2009, p. 177.

FROM THE FOLDS OF HISTORY. MODERN IDEAS IN EARLY PROSE BY BULGARIAN WOMEN WRITERS

Abstract. The present article places the modernity of women writers in its research focus and begins its observations with the rethinking question, what do we recognize as modernism in the late XIX – the first two decades of the XX century? The modernity of women writers remains unrecognizable to their contemporaries and even historically – the opportunity to create is aggravated by prejudices, restrictions and even prohibitions, this is a modernity beyond modernism, examined in the work of two unrecognized authors – Vela Blagoeva and Ana Karima, and both unrecognized as female presences in Bulgarian literary life, with problematic critical and collegial reception. The study highlights a number of modern ideas and concepts in each of the authors: in Vela Blagoeva – an original, non-model interpretation of historical figures, anti-racism, feminism, adventurous twists, in Karima – the first travelogue of a woman, enriched with the themes of social justice and female destiny, anti-stereotypical thinking and behavior.

Keywords: modernity, modernism, feminism, freedom, reception

Milena Kirova, Prof., DSc
“St. Kliment Ohridski” University of Sofia
15 Tzar Osvoboditel Blvd., Sofia 1504
E-mail: milena_kirova@hotmail.com